

Rohu Urmas: paigaga saat kõgõ parõmbalõ tutvas jala kävven

Kae lk 2

Häie inemiisi ja kinä luudusõ maal Karulan

Kae lk 3

Kuis toonõkurõ tandsu leivä

Kae lk 4

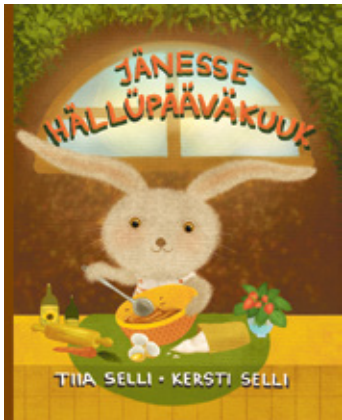

Latsiraamat «Jänesse hällüpääväkuuk»

Trüküst om tulnu vahtsõnõ võrokeeline latsiraamat. Raamadu idee sai 2023. aastaga Põlvõpikuraamadu võistlusõl Võro Instituudi avvohinna. Võistlusõlõ oodõti töid, miä mõtõldu latsilõ ja millen olõs üttemuudu tähtsä nii tekst ku pildi.

Raamadu autor om Selli Tiia ja pildi om tsehkendänü Selli Kersti. Võro kiilde pand raamadu Fastrõ Mariko.

«Jänesse hällüpääväkuuk» om raamat, midä naatas kinkmä Vanal Võromaal sündüvile lat-

silõ. Raamadu teksti saa kullõlda helüait.ee lehe päält.

UL

Näüdätäs raamatut Võro liinaruumist

Valmis om saanu päält 300leheküleline raamat «Võru linnaruumi lood», kon seen jut-tõ 38 autori sulõst ja hulk pil-te. Raamadu om kokko säädnü Jansonsi Silvi Võro liina 240. sünnüpäävä avvus. Raamatut näüdätäs 18. põimukuul kell 15 Võrol Kreutzwaldi muusõumi moro pääl.

UL

Karilatsin tulõ Ökofestival

Timahavvanõ Ökofestival peetas 18. põimukuul Karilat-si vabaõhumuusõumin kellä 9–16. Toimus laat ja omma mit-mõ tüütärõ. Muusõumi kooli-tarõ man om nuuri roheala, kon kõnõldas keskkunda hoitvast eloviiest.

Ligemb teedüs kodolehe eco-fest.ee päält.

Põlvan naatas Taivaparki pühitsemä

Põlva kultuurikeskusõ katus-sõ pääl tetäs vallalõ Taivapark, kost om liina ja ümbre-kunna pääle kinä kaia. 16.–25. põimukuuni pühit-sedäs vahtsõt Taivaparki katsa esimuudu sündmüsegä Põlva kultuurikeskusõn ja kerikun, Indsikurmun ja Setomaa tsäs-sonin.

Ligemb teedüs: taevapargi.ee.

Leevi eräpuut om kogokunda tiinnü joba säidse aastakka

RAHMANI ELO

Leevi puut nakkas silmä esierälidse kauba ja julgõ umakandi keele pruukmisõga. Puuti hoitva joba säidse aastat käügün paigapäälidse ettevõtja inemise.

Ku 2017. aastaga jaanipäävä aigu Coop Leevil poodi kin-ni otsust panda, võti säidse paigapäälisest tegüsäst inemist hinnäst kokko ja tei paari nädäliga poodiussõ jäl vallalõ. Parhilla tüütäse poodin juhataja Raudsaarõ Eneken ja müüjä Nuusbergi Olga.

Poodirahvas kõnõlõs, et talvitsõl aol om poodin peris rahulik, a suvõ poolõ käü läbi hulga turistõ, suvitajit ja muido läbisõitjit. Suurõmb huaaig nakkas pääle mahla-kuu lõpun Võhandu maratoni-ga. Tuu om päiv, ku poodist käü läbi kõgõ inämb rahvast. Poodirahvas valmistas tuus pääväs mitu nädälit ette.

Seo suvi mängiti Leevil näütemängu ja tuugi tõi poodi rahvast täüs. Poodirahva sõnno perrä omma inemiisi käest saadu kitmisesõna õkva nuu, miä avitasõ puuti pitä. «Ku olõt pooditüüst väsunü, and ostjidõ hää sõna jõudu mano,» kõnõlõsõ nä.

Leevi külän eläs umbõs 200 inemist. Uma küläpuut om tähtsä maaelo hoitja, kogo-kunna infopunkt ja kuunkäü-

RAHMANI ELO PILT

Juhataja Raudsaarõ Eneken ja lustilinõ müüjä Nuusbergi Olga Leevi poodi ussõ pääl.

mise kotus. Lisas poodilõ om saman majan viil tõpratohtro vastavõtt, Smartposti pakipunkt ja Omniva kiräkast.

Päält söögikraami või Leevi poodist löüdä autokaupu, kala-varustust, paigapäälisest käsi-tüüd, tüürõivit ja muud. Kauba-valik om vällä kujonu ostjidõ suuvõ perrä. Üts põnnõv asi om Leevi poodin viil: tan ei pelä-tä umma kiilt kõnõlda ja vällä näüdätä. Nii omma poodirah-val sälän umakeelitside kirju-ga hammõ ja poodi kassatšeki omma kah esierälidse.

Leevi poodi müüjil omma sälän esisugumaidsi uman keelen kirjuga hammõ.

LEEVI POOD Lepo OÜ Reg.nr. 14277662 KMKR.nr. EE101980359 Leevi küla, Rõpina vald Põlvamaa	
24/07/2024 K	21:58
Juuk/Mahl T1	€1.35
Putõl/Purk T1	€0.10
Söögikraam T1	€3.90
KM20%	€0.89
KOKKU	€5.35
SULARAHA	€5.50
TAGASI	€0.15
Olga	056141 00000
Tennämi ostaisõ iist!	

Poodi kassatšeki pääl om kinäste umma kiilt tarvitõt.

Oppuisi, tüütarri ja kultuuriprogrammiga Kangsti perimüspäiv

KOOBASEKE HELARI PILT

Kangsti küläplatsi pääl oll kokku tulnu väega hulga perimüse ja rahvakultuuri avvustajit, maha sai peetüs üts kimmäs küläpidu.

27. hainakuul peeti Kangsti küläplatsi pääl perimüspäivä. Ettevõtminõ oll osa «Kultuuripäälliin Tartu 2024» põhiprogrammist.

Päävä alustusõs sai kullõlda oppust andvit loengit. Folklorist Taali Kati kõnõl, miä om perimüs ja milles meile taad vaia om. Oja Vilve Vana-Võrumaa käsitüükuust näüdäs, kuis rahva-rõivit õigõlõ sälgä panda ja Vis-seli Malle andsõ teedüst paiga-päälisist perimüskotussist.

Tüü- ja opitsõdõrõn kõnõl Soka Erki Võrumaa mõtsa-ühistüst, kuis egäüts saa vana ao tarkuusi silmän piten luudust ja mõtsa hoita ja kuis sääne targalt toimõndaminõ kõik tõist-muudu tagasi and.

Mõnistõ talurahvamuusõum oll vällä vana ao mängumaa-ga, tekk latsilõ põnnõvit näputüü-

oppuisi ja vanaoliidsi mängu-asjuga mängõ. Uma külä poiss Pedäjä Viljar oll platsin väiku ääsiga ja näüdäs sepätüüd.

Paigapäälidse käsitüümeisteri näütsi, midä nä omma tennü, ja opsi tuud huviliidsilõ. Silmä jäi pallu vahtsõstpruugituid asju. Paigapäälidse talu ja tegijä tutvusti umma kraami.

Kultuuriprogramm alaš mi uma Krabi külätiaatri võrukiil-se püstüjalapulliga «#pagana-maamann», kost sai selges, ku illus ja tarvilinõ om võro kiil (mõnda asja ei saaki muun kee-len üteldä!) ja ku tähtsä omma kasvai Ü-tähe pääl täpi.

Mi perimüspäävä tsiht oll näüdädä Vana-Võrumaa kihl-kundõ rahvarõivit ja noid sai nätä rahvatandsjidõ ja lauljidõ sällän.

Ja mis om perimüspidu, ku

ei kõla lõõdsahelü: lavalõ ast-sõ lõõdsapille võikimängmise mitmõkõrdnõ võitja nuuri-klassin, mi uma küläseltsi nuurliigõ Hordo Kertu. Kav-va mahtu viil Teppo lõõdsatalu kokku kutsut Võrumaa lõõtspillimängjä, kedä juhendas Ojasaarõ Toomas.

Suurõ lõkkõtulõ paistõl peeti simmanit rahvamuusiga-ansambliga Kõhukesed, tand-su vahelõ kullõldi bändimehe Kaha Kaido põnnõvit nallajuttõ.

Kokku oll tulnu väega hulga perimüse ja rahvakultuuri avvustajit, sai maaha peetus üts kimmäs küläpidu. Olõmi tenüligu, et saimi anda väiku osa piirkunna perimüskultuuri näütämises, tähtsüstämises, edesikandmisõs.

VISSELI MALLE

Olümpiämängõ lumm

Joba sada päivä innemb naati telekast olümpiämängõ alostusõni päivi lugõma. Sportlasõ loi noid päivi arvada joba sis, ku eelmine olümpiä läbi sai. Rahvas tiidse, et mängu tulõva, a kiä sõs päivi viisis lukõ.

A sõs tä naas pääle. Uudissõ omma õnnõ olümpiäjuttu täüs. Kuis tull' vällä avatallitus, määndse omma uma riigi sportlasi medäliluutusõ ja midä kõkkõ viil.

Mõnõ kaesõ tuud spordialla, miä hindäle huvvi pakk, mõnõ kaesõ olümpiät võiolla inne tuuperäst, et hulk tõisi saatit om är jäetü. Mõni võiolla ei tiiki olümpiä peräst televiisorit vallasõ.

A ku mõnt õkvaülekannõt kaema nakkat, sis jäätki kaema. Äkki avastat, et olõt kaenu joba kats tunni ujomist, mille per-rä sul ilmangi huvvi ei olõ olnu. Ja sõs nakkat kõrrast inämb kaema, ku joba uma riigi sportlanõ om olümpiä finaali päsenu.

Olümpiämängõl om määnegi lumm, miä pand sportlasõ kõvõmbit tulõmuisi tegemä ja päältkaeja läbi ekraani sportlaisilõ üten eläma.

RAHMANI ELO,
Uma Lehe suvõtoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kirānik LUMISTE KATI and värskit mõttit, kuimuudu egäpääväello vaeldust lõudä, ja mārgotas tuust, miä parasjago süāme pääl.

Veeremaiõ pääle roitõlõma!

Ku su suvitsist läbielāmiisist om viil üts umanāolinõ roitõlõminõ puudu, sis saat seo no är tetä. Jāānū om viil kolm etendüs-matka «Ääre-maastikud» – 9.–11. põimu-kuul. Seo om kogokundlidsõlõ luudu põnnõv ja ettekujotõt maastigutiatri-matk, midä tetäs Piusa jōõ ürgoron Eikellegi-maal.

«Ääremaastike» tiatritrupi laemb tsiht om luvva kogokunda, tuvva kokko ütesugumadsõ ilmakaemisõga inemiisi ja saia tähelepandmist Lõunõ-Eesti kirivāle ökosüstemile ja maastigulõ. Etendüse sisukāük om luud tüütarrin kunstnigõ, käsi-tüüliisi, näütlejide ja kliima-spetse kuuntüün. Ette naksimi taad valmistama jo kevājā var-ra: peimi mõttõtalgit, laagrit tulõ veeren, telksema ja mat-kassimi luudusõn.

Seo om üts mõtsateraapia vorm, kon saat hindä seest auru vällä laskõ, hõngu haarda ja luudusõga süvembāt üti-süst tunda. Maastigutiatri vii sinno nii luudusõ rato pääle ku su hindä sisemāidsi maas-tigõ pääle rāndāmā.

Samal aol, ku Lātin olli suurõ üleujotusõ, teimi mi pruuvi. Ka Piusa jōõ vesi olf hariligust mitu kōrda korõmb ja muido kinā matkarada muutu kõrraga mässāvās džunglis, kon paduvihma kāen jōõst ülelinek latsiga, kedā vesi tahtsõ üten haarda, muutu tõõlidsõs seigelüses. Tāāmbādses om edimāne lābimāngmine kaejidõga tet-tü ja vastakaja om olnu vāega hāā. Tuuperäst, ku tahat füü-silidselt mõnusat välläkutsõt ākiliidsi mākke nõsõmiisi ja māest allaminekidega, jōõst ülelinekit, elāvāt muusikat, tandsu, laulu, meditiirmist, sis trehvāmi Eikellegi-maal.

Paigaga saat kõgõ parõmbalõ tutvvas jala kõvven

10. põimukuul tulõ Kaika suvõülikooli matkapäiv, kon matkatas Ihamarust Karilatsi. Ettevõtmist kõrraldasõ võro-keelidse noorõ, ma proovi näile uma kodokandi tutvastege-mise man abis olla.

Ihamaru kant om katõ kihl-kunna – Põlva ja Kanepi – piiri pääl. Tunnõtuist tegelāisist, kiä tast peri omma, nimma inne-kõkkõ umaolist poliitikut Marki Heinrichit ja kirānik Rohu Richardit. Mõlõmbidõ sünnükodo omma ilostõ mār-gistedü.

Tuust, määne olf elo tankan-din vanastõ, saa lukõ kirānik Rohu Richardi mālēhtüisraa-matust «Vana Võrumaa». Olõ iks lugõnu ja mõtõlnu, määne taa elo tan olf aol, ku sõid-õti hobõsidõga. Sis olf maa inemiisi täüs, no omma poo-lõ talokotussõ suvila. Põltsit olõjit om veidü, hulga rahvast om siia kanti sisse tulnu. A tassakõisi juurdusõ ka nimä. Om nuurt ja päalenakkajat rah-vast. Küläl hoitva henge seen paigapāālidse tüüstüse: Palo-ma Papp ja Cista. Veidükese tegelās turismiga ja om mõni väikuettevõtõ.

Külāst lātt läbi Postiti, mille veeren omma Suurõti-muusõum ja Karilatsi vaba-õhumuusõum. Muusõumi kõrraldasõ hulga üritüisi, ütitsit ettevõtmisi kää Postiti ümb-re. Ihamaru külān sünnüs hulga asju kōrda tettü külāmājan. Kōrdsihuunõn müvvās pitsat ja om tiatrit tettü. Kõgõ ināmb rahvast kää tan Kõivualut-

ROHU URMAS,

luudusõmiis,
timahavadsõ Kaika suvõülikooli matkapāāvā rektri

sõ laadapāāvā aigu. Nii võigi üteldä, et suvõl om tan hulga tegemiisi. Talvõl om elo tsipa rahulikumb.

Suvõl om vāega populaar-nõ paik Palojārv, kohe viirde kādās tsuklõma ja puhkama. Karilatsi poolõ jääs viil Iha-maru luuduskaitsõala, miä om umbõs 250 hektārit. Sāäl püsüs vana mõts püstü ja kaitsõ all omma mitmõ kasvo ja tsirkõ ni elājide elokotussõ. Mõtsaelājit om tankandin egāsugumāidsi, ma olõ nānnü nāid hulga, kah-ru kah.

Tuu, et noorõ omma võt-nu plaani tetä matk Ihamarust Karilatsi, om vāega hāā. Önnõ jalaga kõvven saa periselt nātā, midä tastkandist lõudä vōi, auto-aknõst ei nāe õigõlõ midāgi.

Inemiisil ei olõki täämbādsel aol aigu süvembāle midāgi uuri ja kirāndüst otsi. Tuuperäst om vahtsõ paiga tundmaõpmisõ man hāā, ku paigapāāline ine-mine taast kõnõlõs. Proovi sis Kaika suvõülikooli matkapāā-väl umma kodokanti tutvusta, nii nigu mõista. Huvilidsõ, tul-kõ matkama!

KAIKA SUVÕÜLIKOOI MATKAPÄIV 10.08.2024 IHAMARUST KARILATSI

Alostus

10.00 Korjuminõ, teretāmine, tut-vassaaminõ Ihamaru külākeskusõ man.

10.00–10.25 alostussõna, rektori kaalaraha üleandmine.

Loeng

10.25–11.00 ettekannõ «Ihamaru ja Karilatsi vanõmbast ja vahtsõm-bast aoluust» - Saarõ Hipp.

Matk

11.00–15.00 matk Ihamarust Karilat-si. Matka vidä iist Rohu Urmās. Matka aigu tetās piätüse Hilba lātte man, Rohu kasvuaiān ja Väiku-Palojārve veeren. Matka pikkus umbõs 8 kilo-miitret, edimāne jago tuust kõnnitas väikuid tiiratu ja mõtsa piten. 15.00–16.00 lõpumāng Karilatsi muusõumi man, oppas Raju Eliisabet.

Rehkendā!

• Matkapāāvāle ja är piāt saama uma sõiduriistaga. Paigapāāl mār-gi-

mi ütenkuun vällä, kuis osa massinit matka lõpp-punkti saa.

• Osaliisil piāt sõõgikraam hindāl üten olõma. Karilatsi muusõumi man saa iātüst osta. Kiä taht põhāligumbalõ Karilatsi muusõumin ümbre kaia, piāt muusõumipilõdi ostma. • Rõiva tulõs panda sālgā ilma perrā. Üten vōi võtta tsuklõmisrõiva, plaan om matka aigu ka tsuklõman kõvvü.

Lisāteedüst saa meilāadrõsi vorokiil@gmail.com ja kodolehe voroselts.ee päält.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas
perekunnaninimi periolõmisõst
ja tähendüsest.

Mark

Seol nimel om Eestin 370 kandjat. Umastavan käännusen nimel *Marga* om kandjit 56, nāid elās selgele kõgõ rohkõmb Põlva maakunnan. Seo omgi Vahtsõ-Kuustõ Marga lisa-nimest suad nimi, kuigi säält mõisast om vallakirju kaudu tulnu ka nimme Mark.

Hingelugõmiisi perrā pan-ti priinimme *Mark* kokku 21 mõisan. Taast nimest om Eesti perekunnaninimeraamadu käsi-kirān kirutanu Kallasmaa Mar-ja. Kõgõ rohkõmb panti nimme Mark Tartumaal – säidse mõi-sat – ja Virumaal – viis mõisat, a ütiskit kotussit olf egāl puol, Saarõ- ja Hiiuamaani vällä.

Võrumaal panti Mark ka-tõn mõisan. Haani Purka kü-lān panti seo priinimi Peelova

Piitre pojapoja Jakapi perrele. Jakapi lellä pere sai priinime *Pelowas*. Mark vai edimādsen kirjapandmisõn *Marka* vōisõ olla üts edevanõmbidõ nimmi, arvada, et õigõusu edenimi.

Vahtsõliina mõisan panti *Mark* Tallikõstõ külā üten tal-un, midä opõtaja Masing om kirutanu nimega Toro (*Torro*), a ildamba om tallu kutsutu joba priinime perrā nimega Margõ. Vahtsõliina tõsõn otsan Oravil om Marga külā (1684 *Marka Pustus*), a Tallikõisi Mark ei pruugi olla umma nimme säält saanu, sammamuudu vōisõ tuu olla nime saajidõ edevanõmba nimi.

Võrumaalõ lähembā Tartu-maa mõisa, kon *Mark* pan-ti, olli Vidrike, Kammeri ja Vahtsõ-Kuustõ. Viimātsen olf tegemist Luutvina külā Põdra-Marga (keriklikult lihtsalõ Marga) talust peri suguvõsaga. Võnnu keriguraamatin jāgi nāide perekunnanimes *Marga*, a nāütüses tuu Marga Jaan, kiä Karaski valda Ihamaru Otsa talu ostsõ ja kinka pojapoja olli Aksel ja Heinrich, kirutõ-

di edimālt Kanepi keriguraa-matudõ nimega *Margk*, perān joba *Mark*.

Nime alussõs om Rooma peritolu edenimi Markus, õigeusu muudu Mark. Kallas-maa Marja om toonu nāütit ka muialt Eestist: Mulgimaal Uue-Karisten *Palemarguse* talun, Roela mõisan Palamusel *Marko* talu perrā, ka Imaveren arvada et Margu (*Margo*) talu perrā. Tuu nāütās nime käänd-mist *Mark* : *Margu*, a võru kee-le alal ja Võnnun om päämine käändmine olnu *Mark* : *Marga*. Käändmist *Mark* : *Margi* olõ-i vanast koskil tunnõt. Mõni-kõrd harva vōi perekunnanimi Mark olla motiveerit ka raha nimetüses *mark* vai koguni saksa sõnast *Mark* tähendüsen 'piir, piiriala, maa-ala'.

1921. aastagal võeti pere-kunnaninime Mark ütēl kõrral Petseri vallān ja ütēl kõrral Narva vallān. 1934 kanti nimi Mark keelunimekirjā, nii et eestistāmise tipuaol tedā kiāki hindāle vahtsõs nimes võtta es saaki.

SAARÕ EVAR

Pulga Jaani mõtõlus

Raestu päält vōit huunissu lõudä

Seo kirātüü om tävvendüses värskelt internetti üles pant mu laululõ «Raestu». Vana võru-kiilne sõna ja eesti kirākiilsest vormist (*raiesmik*) mitte kuigi-palflu tõistmuudu, a ütē ku tõnõ küsüs tähendüst. Ja ku vasta-ma nakada, tulõ vällä, et asi nii ütē-ütele ei taandugi.

Kõgõpāält: ku talvõl om tet-tü lagõraie, kas sis kevājālt om sääļ raestu? Viil mitte, edimālt om lihtsāle kannustik. Kõik vana mõtsa taimõ omma viil alalõ ja hāõse hillā-tassa. Asõ-mõlõ tulõva raestutaimõ. Ka-narbib nāütüses. Ku ruttu tuu sünnüs, sõltus õigõ mitmõst te-gurist. Nāütüses kasvai tuust, mia sääļ inne kasvī. A tuu om joba puht mõtsameeste rida, las nimä tegelese.

Nüüt huunissust. Nimi ei tä-hendä, et nimä kellelegi huugu olõs andnu, a tuud, et nāide kuju ja vārm omma õkvālt ime-tāvā mārā udara muudu. Kevā-jādsen mõtsan om tedā külānd rassõ är tunda. Tuu om vōi-olla ütē ja mitte päämine põhjus, milles tedā nii veidü tarvitõdas (tuud nimme, mia kirākeeli om *kevadkogrits*). Ma loe päämi-ses põhjusõs tuud igāvest rut-tu ja tampi, mia innembā kõve põllu pääl, a nüüt nakas joba mõtsa kah kolima.

Raestu taimõkooslus ei jõv-vā vällä kujonõda. Kas huunisa om ohustõt liik? Ei tiā, vōi-ol-la et om. Ku mii mõtsu majān-damine viilgi tuure kogu, vōi noid säändsüid liike olla viil kümniid. Ja ku mii säändsüid protsesse rõõmsal meelel päält kaemi, vōimi ütspāiv avasta, et inemine om ka ohustõt liik. Meist vōiva saia määndsengi mõttõn samojeedi, hindāsüüjā. Kaemalda tuu pääle, et magu om opnu siidmā hainaritsikiid.

Tegelikult: ku mõtsasiini kõrralikult tunda ja õigõl aol korjāda, om meil uma kodu-mainõ valk olõman ja haina-ritsikā las jääse kõrbõrahvalõ.

Ku nüüd raestust viil paari sõnaga, sis meil nimä ommagi vāega virga kasvuga. Laul om kirutõt nii, nigu raestu olõsigi kannustik. Aga nii ei pea olõ-ma. Tuu om muiduki erāldē teema, suur ja lagja.

PULGA JAAN

Tast saa kullõlda Pulga Jaa-ni laulu «Raestu».

Häie inemiisi ja kinä luudusõ maal Karulan

RAHMANI ELO

Midä tähendäs kogokund ja kuimuudu üten esierä-lidsen paigan üles kasu-nu noorõ ütstõösõga läbi käävä, sai ma tsipa tunda ja nuhuta sis, ku käve Ka- rulan sõbral külän.

Suvõ keskpaigan tull' mul võimalus Karula kanti avasta. Tiidse, et säääl eläs hulga põnõvat rahvast, a täpsempä tuu kandi elo kotsilõ midägi es tiia. Nii lätsi küllä ütele Karula noorõlõ ja sai katõ-kümne tunni joosul aimu taa kandi ilost. Mõnõ tähelepandmisõ Mähkli külän ja säääl lähkül olõmisõst.

Silmä jäivä vana talomaja, miä olli kõrda tettü ja kohe perriga oll' elämä tultu. Alalõ oll' hoitu kõik, midä sai. Säändsen majan kävven oll' tunnõ, nigu olõs trehvänü mõnõ vanõmbast aost tettävä filmi võttöplat-silõ. Kõik oll' ilosast vanast puumatõrjalist. Sängüki olli säändse lühkü ja kitsa, nigu vanal aol. Ja egä kõrd, ku ma mõnõ kriuks-va põrmandulavva pääle astõ, es lää ma õkva edesi, a peris nimme kriuksuti viil ja kulssi tuud hellü. Õkva nätä, et tan eläse inemise, kiä pidävä vanno talopaiku illo väärtüslidses. Kiäki ei olõ midägi väega muudsat ehitänü. Olõ-i luksus-ega kortinamajju. Omma suurõ maja hulga kõrvalhuuni-dõga. Egän talon om sann, miä om üts seo kandi rahva kokkosaamisõ paik. Mõnõ talo man om võrkpalliplats vai pingpongilaud. Noorõ saava umavaihõl kokko ja mängvä ütenkuun esisugu-maidsi lavva- ja pallimänge.

Tuukandi inemiisiga kõnõl-dõn tundsõ hinnäst äkki nigu uman kodokülän. Tundsõ säänestamma kogokunna-tunnõt, miä ka mi külä rah-vast kokko kõüt. Esiki sis, ku olli õnnõ üte perre man ja pallo tõdsõ perre olli suvõaol kohegi är sõitnu, jõudsõ tuu inemiisi lähküde ja läbi-käümise tunnõ iks mu sisse. Vai oll' tuu luudus, miä mullõ säänest kõüdissetunnõt and-sõ – tuulõ käen õdõtsva hai-nakõrrõ nurmõ pääl, Õdri

järve veerine õdakupäiv ja vä-kev rahvuspargi mõts.

Mullõ tull' pääle tunnõ, nigu olnu tuul paigal kaitsõvaim. Või-olla luudusõ kaitsõvaim, kiä lask sinnä õnnõ kimmä inemise. Paistu, et kõik tuu-kandi inemise pidävä rahhu ja luudust väega tähtsäs. Ele-täs jo õks rahvuspargin, miä tähendäs, et kõik tiidvä, kui-muudu mõtsan olla tulõ. Pallo käüdäs seenen ja marju korja-man. Mõtsa käest saava ine-mise andõ nigu vastatus tuu iist, et kaitsva mõtsa, miä näid kaits, süüt ja hengerahhu pakk.

Kõnõli paigapäälidse noorõga tuust, mis inemise säääl eläse ja midä tegevä. Karulan eläs egä-sugumast rahvast. Om nuuri, vannu, perrit ja ütsikit ine-miisi. Om tsipa põlist rahvast, a suur jago om Karula kanti kolinu. Osa rahvast om saanu kogokunnas, miä om nigu üts suur pere: käüdäs ütstõösõl kü-län, tähistedäs ütitsit tähtpäivi ja avitõdas ütstõist nõvvu ja jõvvuga.

Jaanipäävä aigu om mitmõ talo man suur tuli ja sis saa egäüts esi kaia, kohe taht min-nä. Tähtsä omma ka katri- ja märdipäiv, vahtsõ aasta vasta-võtminõ ja egä aasta om peetü suurt suvõlõpupito.

Kultuuri hoitmist peetäs täht-säs. Esieränis miildüs inemiisi-le muusika. Paik, kost inämbüs Karula nuuri omma väikust pääle läbi käünü, om kihlkun-na pillilaagri. Tuuperäst mõist-va piaaigu kõik Karula noorõ pilli mängi. Pillilaagrin olõs nigu suurõs kasuminõ üten sõpru, pilli-, laulu- ja tand-sutunnõga. Märdi- ja kadri-sandikombõ omma avvu seen. Noorõ tegevä bändi, kuun käü laulukuur, ütenkuun tetäs tiat-rit.

Lühkü aoga väega pallo tar-gõmbas ei saa, a ütte või külh seo käügi perrä üldä: Karula om üts häie inemiisiga illos kant rahu ja ilosa luudusõ kesken. Ja ku viil mõtõlda tuu pääle, et säääl om hulga nuuri vannusõn 16–25, kiä omma latsõst pääle läbi käünü ja sõb-rustasõ iks edesi, või luuta, et elo Karula kandin lätt kimmä-le edesi.

RAHMANI ELO PILDI

Lihalehmä hainamaa pääl. Ka eläjäpidämine om üts noist asost, miä Karula kandi rahvast ütte kõüt.

Puhkamisõpaik Õdri järve veeren. Seo järve viir om popp nii paikligõ ku kavvõmbalt tulõjidõ siän. Suvitsõl aol om harva päivi, ku taa paik rahvast täüs ei olõ.

Tornimäe om üts Karula kandi nuuri trehvämise paik. Torni otsast näge peris kavvõdalõ: nätä om maiu, nurmi ja väge-vit mõtsu.

Kümme koto

Pensionär URMI AILI tulõtas miilde, määndse omma nuu paiga, kon tä elänü ja midä kodos nimetänü om.

Tõnõ kodo

Mu imäl ja esäl oll' mõlõmbil uma kodo ja vahemaa oll' üle katõ kilomeetri. Ku esä rado-kuu tuisuga õdagu är essü ja küntü põllu pääl är külmäs, jäi kodo tühäs.

Ma lätsi sinnä edimält üt-sindä elämä. Olli sis 14-aasta-nõ. Esäkotost oll' bussipiätüste veidü maad, et kuuli sõita.

Esäl oll' kõõgi saina pääl

nagla otsan kott jahuga, kon roti sõömän käve. Mõnikõrd üüse pelksi kah, ku nä krõbisti. Tõsõ perreliikmõ tulli kah keväjä sinnä elämä, selle et mi vana maja oll' jo väega viletsäs jäänü.

Esäkodo oll' Pille külän järve veeren. Tuu oll' olnu topõltlav-vust kolhoosi kanala. Välä-ussõst lätsit küüki, säält edesi tarrõ. Takan oll' viil üts väike-ne tarõkõnõ. Edetarõ oll' õigõ pikk, kon läbi terve tarõ oll' leso. Ku küüki kütit, lätš leso lämmäs. Leost edesi oll' esäl tettü väikene ilma ussõlda ahi. Leso pääl sai hinnäst läm-mis-tä ja ahon puiõ palamist kaia. Tagatarõn oll' kats reformpõh-

jaga sängü, mis keskelt olli jo lohko vaonu.

Veli ostsõ vahtsõ jalgu pääl radioola värvimuusiga ja plaadi-mängjaga. Plaatõ oll' veidü. Mis meil kõik aig mängse, oll' «Dilai-la» ja «Rohelised niidud».

Esäl oll' suur laut ja küün. Küün oll' poolõni hainu täüs, selle et sis meil olliva lehmä ja lamba. Vallalidsõ küünü lae päält oll' hää naabrilatsiga peh-mide hainu sisse hüpädä.

Esäkodo oll' kesk küllä, säääl olli naabri nii lähkül, et sää-nest umaette olõmist inämb es olõ nigu sünnükoton.

Järv oll' kül mõnnus. Ilosa il-maga kõtutit purdõ pääl ja võtit päivä. Ku lämmi naas, teit hin-

näst viin likõs. Mi all oll' põhi muanõ ja kalmussit täüs kasu-nu, a külä tõsõn otsan oll' ilosa liivaga tsuklõmiskotus.

Ku käve kařalada man, mis oll' kotost üle tii, mallõvlaisiga üten hainapallõ küünü nõst-man, sai iho hainaprahti täüs. Sis oll' kõgõ suurõmb mõno hinnäst järven puhtas mõskõ.

Kolhoosi lõuna oll' puul tun-ni. Sõidimi sis rattidõga poodi mano, ostimi saia, Komeedi kompvekke ja limpsi ja peimi lõunat.

Esäkotost sai kolm aastat Kääpä koolin käütüs, sis edesi lätsi är liinakuuli.

Mu tõsõn koton peeti kirivit lambit.

URMI AILI

Ennenägemäldä etendüs

HANIMÄE HEIDI-HELE

Tuu juhtu 68 aastat tagasi. A kon tuu oll' ja keä osalidse olli, tulõ peränpoolle.

Ma olli suvõs koolist kotun. Mi elli Hürüvä külän ja esä käve hoolega kolhoosin tüül. Esäl oll' vaia mu vana-imäle vahtsõt lauta ehitä. Tä sai kaubalõ, et ma tii timä iist tüüd, a normipäävä lääva esä nimele. Puul juunit ja juuli olli ma egä päiv hainal, sis tull' nakada karjan käümä.

Oll' vast augusti keskpaiku päält lõunet, ku kari sai aetus iinpuul Mustajõe silda üles-jõke hainamaa pääle. Lehmä naksi ädälit süümä. Ma istsõ suurõtii poolõ paiupuhma viirde raamatut lugõma. Lehmä vaihõl käve toonõkurgi, keä napsassi üles hirmutõt kunnõ. Tükk aigu es juhtu medägi, lehmä liiku Vars-tu poole. Tühjes jäänü platsi pääle nakaš kogunema kurgi, ja näid oll' rohkõdõ. Ma es jul-gu hinnäst liigutagi.

Äkki olli kurõ kogunu tsõõri ja alaški näide tands. Noka tsõõri sisse, naksi nä ütlen nõun tsõõri keskpaiga poole liikma, esi aiõ pää taas-perilde vasta sãlgä ja plagisti kõvastõ nokki. Sis jälki tagasi, tsõõr suurõmpas, viil kõrd nokiplaginaga keskele kokku. Mitu kõrda tuud tandsu tetti,

KOHA LENNA TSEHKENDÜS

ma enämp ei mäledä. Pelksi enne, et lehmä nakasõ tagasi käändmä ja tsurkva mu tasulda etendüse ärä.

Sis naksi kurõ minemä säädmä, lintsi egaüts umalõ poolõ. Ma saie ka ummi kangõs jää-

nüid kässi-jalgu liiguta, pia olõs raamadu puhma manu unetanu.

Konagi lugesu ma toonõkurgi tandsust, medä keäki oll' kah päält nännü. Kurgil om pesä pääl moodus tõist kurgõ lindaman nätten kõvaste nokki pla-

gista, kas teretüses vai tiidä andmises, et seo kotus om võetu ja siin om timä pere-miis.

Medä näide tands tähend, tollõlõ ei olõ ma seletüst löüd-nü.

Viinakurat

Terve elu olõ ma rassõt tüüd tennü, Tsiberi vangilaagrin olnu, kolhoosin ja sovhoosin. Kõgõ om tuu viinaputõl mu sõbõr olnu. Vahel es olõ söõgi jaos rahha, a viina jaos iks oll'.

Kolhoosi aigu oll' mul üts hää sõbõr. Tä oll' autujuht. Ega tä üt-tegi kainõt päivä es näe. Tä oll' ka ütiskundlik autuinspektri. Miilitsidega ütlen jõiva ja kes viil inämb-vähämb jalgu pääl püssü, saadõti tii pääle massi-nit kontrolma. Nii mõnigi autu sõitsõ võssa, tuu punnitõdi miihiga vällä ja jälleki minti viina perrä. Tä es üttelegi abitahtjalõ är: mõnõl oll' vaia immist kuldi manu viiä, mõ-nõl mõtsast puid tuvva. A egä

sõidu iist küsse üte ruubli, nii naati tedä hinnäst kah kutsma nimega Rubla. Ma timä õigõt nimme es tiiäki.

Üts õdak es olõ kotun üt-tegi viinatsilka. Rubla oll' õkva nõun ja põrutimi Sännä puuti. Tagasi tullõn vaiumi Luhamõt-san silla man sisse. Pruuvõõmi massinat vällä aia, ei midägi. Hää oll', et silla man püüdseväs kats vinne soldanit kalla. Tulli-va appi ja autu oll'gi vällä. Ma võtsõ karmanist viina vällä, et paku vaiva iist veidükese. Kon timä: pandsõ päkä kesk pudõ-lit, klõnksas är ja tõnõ soldan pandsõ perräjäänü nahka. Hää, et tõnõ putõl jäi viil karmani. Õdagu lãtsi tuud puukuuri maitsma ja kãkse halgõ vahelõ är. Mõnõ ao peräst tahtsõ viil

ütte lonksi, a putõl oll' tühi. Olli korgi halvastõ pääle pandnu. Õdagu naanõ kitse minnu, et mul ei olõki viinahaisu man. Oll' mu sãngüpoolõ kah joba är lãmmistãnnü.

Pääle tüüpäivä olliva kõik mehe poodi takan platsin. Kes kõnõl umast kufast naasõst, kes sãllãvalust. Poodi takan tuias võõrit mihi kah. Üts tsusas mullõ kãe peju ja küsse, kas ma tedä ei tunnõ. Et andku ma tãlle lonks veini. Ma ütli vasta, et tunnõ timä essä ja immä, a tedä ei tunnõ. Ja ku taht suutãüt saia, panku mu lehmãhain rukka.

Kon Vinne aigu aeti iks puskarit! Mul oll' lepãvõsu ala tettü tuli ja sãäl tä sis tsilksõ. Ümbrekãudsõ mehe saiva arvu, et koskilt tulõ ajamisõ haisu, ja

olliva platsin. Seeni tuu tünn tsilksõ, ku miihil kusi inämb es pala. Kes sis kombõrd kodu, kes tõmmaš hinnäst mõtsa ala kerrä.

Ma olõ nüüd joba väega vana miis ja või jo naisiga ütlen sannan kävvü. Viina-kuradist olõ lõpus valla saanu. Ega ma pääle surma sinnä taivalõ ei tahaki. Mul omma vinneaigsõ katlamehe paprõ olõman ja tuu põrgu om van-nu parteilaisi, kiudutajit ja päãlekaibajit täüs.

Kalli noorõ! Jãtke tuu edimãne pits võtmalda, muidu piãti terve elu viinakuradiga maadlõma, nigu ma.

ELMO
uma esä silmi lãbi
tããmbãdse ao nuuri päãle mårken

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembãst kotussõst Rõugõ Rebãse külã miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Om nigu om

Seo jutukõnõ kõnõlõs Võromaa kotusõnimmist. Noid om võro-keelitsit peris pallo, kõgõ tun-nõtumb Litsmõtsa. Olõ esi sõit-nu bussin, kon om tollõ külä inemiisi piätüs. Kõgõpãält tull' üts vanõmb meesterahvas, kiä üteli bussijuhilõ, et andku tuu ropu kotusõga piätüs. Bussijuht tiidse, millest jutt om. Sis tull' nuur tütãrlats, kiä oll' maakuuli oppajas saadõtu. Tä küsse: «Pa-lun Liimetsa peatus.» Bussijuht vastas: «Meil säänest piãtüst ei olõ, tii tahtsõti vast üteldä Lits-mõtsa.» Ja sis kõrras bussijuht

piãtüse nime silbi viisi ja väega kõva helüga. Tütãrlatsõ nõgo lãts õdagupãävã karva.

Eüeka (EÜE – Eesti üliõpi-laste ehitusmalev) olli Lits-mõtsa nime uma malõvalaulu sisse pandnu: «Kes on see õige Litsmõtsa lehm?» Nä kandsõ külãrahvalõ lava päält tuu laulu ette.

Naid nimmi om nii naõa-liidsi ku rahvalikkõ, kuis tuu nimi om parajalõ saanu. Nimä omma osa ao- ja kultuuriluust. Selle om parõmb, ku naid ümb-re tegemä es naatu.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Olümpiãmängõst

Ma kuuli raadiost, et Pariisi olümpiãmängõl magasõ sport-lasõ papist sãngüh. Tuu tekk kõikilõ pallo nalla, a näütas, et inemise tiiã-i füüsikast midägi. Ku õigõlõ ehitä, saa papist kim-mãmbã sãngü ku kehväste tet-tüst metallist. Papist torrõ sisse valõtas betoonist vundamendi-postõ ja hollandlasõ omma pa-pist majagi pistü pandnu.

A Pariis om meile tähtsã. Õkva sada aastat tagasi võitsõ

Pariisi olümpiãmängõlt kuld-medãli Pütsepã Eduard. Tä oll' edimãne eestlãne, kiä maadlu-sõh kãrblãsekaaluh kulla tõi. Pütsepã Eduard oll' Võromaa miis. Minevã sũgüse tetti Le-pãssaarõ raudtiijaama pargih tãlle mãlehtuskivi kah val-lalõ. Jo sada aastat tagasi oll' tiidã, et kimmã spordimehe tulõva maakotussist. Ka seo-kõrd omma Lõuna-Eestist peri sportlasõ hãste võistõlnu. Olõ-mi näide üle uhkõ.

MUDA MARI

Latsilõ

Vastus saada
üte nãdãlli Joosul
meiliaadrõssi päãle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmãhe ka
postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit vällä-andit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevã kõrra bingo täütmi-se iist saava' avvohinna SULÕ OLIVIA ELOISE (8) ja GLORIA (15) Saue vallast.

Otsi' taast sõnarãbãstikust vällä naa' sõna':

et, herne, hõrak, ilm, kah, kardok, kikkasiin, kõoviht, külãlise, mualump, oh, pilv, raamat, rattasõit, reismine, sitik, soolakurk, tomat, tsuklõminõ, uakõdra, uja, upin, vihmasado

Perrãjããnuist tãhist tulõ vällä üts asi, miã om elo jaos väega tarvilinõ.

K	V	L	I	P	K	U	A	K	Õ	D	R	A	T
O	I	E	T	A	R	E	I	S	M	I	N	E	H
D	P	K	R	S	O	O	L	A	K	U	R	K	I
A	S	Õ	K	T	I	Õ	S	A	T	T	A	R	V
S	H	I	N	A	E	S	I	L	Ä	L	Ü	K	O
A	I	Ä	T	I	S	I	T	O	M	A	T	V	Õ
M	L	O	H	I	P	I	T	A	M	A	A	R	K
H	M	K	A	H	K	U	I	K	A	R	D	O	K
I	P	M	U	L	A	U	M	N	E	N	R	E	H
V	T	S	U	K	L	Õ	M	I	N	Õ	U	J	A

Telli Uma Leht!

Telli saa ExpressPostist:

tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.